

FILOZOFOVÉ MYSLÍ KORONAVIRUS ANEB STAČÍ NÁM POUHÝ ŽIVOT?

PETR FISCHER, 1. 4. 2020

Zdroj: Mladá fronta

V krizi je každá rada drahá. Proto pod nápořem pandemie nového koronaviru tolik toužíme po podané ruce, po uklidňujícím slovu, ale hlavně po názoru odborníka, který vidí do věcí, který ví. Ani odborníci – lékaři, epidemiologové, virologové, biologové – ale nejsou v mnoha věcech zajedno; někdy vědí, tvrdí, že vědí; občas jen hádají, odvozují, tipují; a tak se bitva s nákazou někdy proměňuje v pouhou malou epizodu, jindy v zásadní přelom v moderních poválečných dějinách.

Odborné praktické pohledy teď přirozeně převažují nad těmi obecnějšími, magnetismus toho, co žijeme tady a teď, zcela převažuje nad tím, co se v nás možná mění na dlouhou dobu. Propadli jsme se do přítomnosti, až příliš snadno padáme tunelem za bílým králíkem jak Alenka do Říše divů, což nám znemožňuje odstup, z něhož lze vidět i to, co jinak vidět není, co ale zatraceně vidět potřebujeme.

Kde ale zůstali ti, kteří žijí viděním z odstupu, nahlížením věcí v celku? Kde zůstali filozofové, kteří trpí přecitlivělostí na drobné, ale zásadní posuny, kterých si v překotnosti dění nevšímáme? Nesledujeme jen další zradu filozofů, kteří zase vše nechávají na lékařích, ekonomech a politicích?

V každé dosavadní krizi 21. století vznikla kromě politické i podstatná filozofická debata. Po teroristických útocích 11. září 2001, které poprvé změnilý náš svět tak, že „už nikdy nebude takový, jaký byl předtím“, vznikla velká diskuse mezi posledním žijícím dědicem Frankfurtské školy Jürgenem Habermasem a otcem dekonstrukce Jacquesem Derridou. Byla to otázka násilí a jeho užívání, v němž se otevřel i problém (ne)násilné organizace pozdních demokracií, které se pod tlakem vnějších útoků mohou začít drolit. Jak teror a obrana proti němu změnilý demokratické systémy, a nebudou sebeobránná opatření, která přijmeme, nakonec i opatřeními sebedestruktivními? A dá se dojít ke spravedlnosti, včetně té politické, násilím?

I současná koronakrize už má svou velkou filozofickou debatu, která se odehrává nenápadně na dnes již okrajových kulturních stránkách novin.

Střetávají se v ní italský filozof Giorgio Agamben a excentrický slovinský levicový myslitel Slavoj Žižek (nutno dodat, že oba svým věkem – 77 respektive 71 – patří do nejrizikovější skupiny ohrožení koronavirem).

Agamben jako Ital těžce nese současnou situaci, ne tolik kvůli tisícům mrtvých, které jsou pro něj osobní i národní tragédií, ale hlavně kvůli tendencím k civilizačnímu úpadku, které v reakcích na krizi vidí. „Naše společnost věří už jen v pouhý život,“ píše Agamben, podle něhož pouhý život a starost o jeho zachování lidí nespojuje, nýbrž odděluje, bojí se sebe navzájem, všichni jsou podezřelí, divní, protože mohou být nakaženi, mohou mě ohrozit. Lidé se zbaví všeho společenského závaží, jen aby přežili. „Ale co je to za společnost, která nemá jinou hodnotu než přežití?“ ptá se italský filozof, který i zde drží svou oblíbenou antickou opozici mezi pouhým životem (zoe) a životem vždy již utvářeným jako společenský (bios), který nese také něco takového, jako je smysl.

Žižek Agambenovi oponuje: „Věci jsou mnohem nejasnější, starost o pouhý život může lidi také spojovat; tím že dnes udržujeme vzájemný tělesný odstup, ukazujeme respekt k druhému, protože i já mohu být nositelem viru. Moji synové se mi teď vyhýbají, protože se bojí, že by mě mohli nakazit (co pro ně znamená jen projít nemocí, by pro mě mohlo být smrtelným).“

Starost o pouhý život, který společnost zbavuje smyslu, je pro Agambena jen jednou z rovin současné katastrofy. Více ho trápí výjimečný stav či stav nouze, v němž se mění celkové nastavení společnosti, protože z výjimky se stává výjimka permanentní a trvalý stav. „Lidé si tak zvykli žít v podmínkách neustále krize, že už ani nevnímají, že jejich život se redukoval na čistě biologické podmínky a nemá ani žádnou sociální a politickou dimenzi, ale ani lidskou a citovou,“ uvažuje Agamben a dochází k jasnému závěru: „Společnost, která žije ve stavu permanentní nouze a ohrožení, nemůže být společností svobodnou. Ve skutečnosti žijeme ve společnosti, která obětovala svobodu takzvaným bezpečnostním důvodům, a proto se odsoudila žít ve stavu permanentního strachu a nejistoty.“

Ani v této věci oponující Žižek nesouhlasí. Podle něj je možné stav nouze jakožto výjimky možné brát jako příležitost ke změně našich postojů ke světu a životnímu prostředí, ve kterém žijeme. Virus se tak může ukázat jako reakce na lidskou rozpínavost a bezohlednost, ale jsou v něm vidět i rozpory současného kapitalismu, který s přerušením kapitálových toků po celém světě ihned vypíná. „Říká se, že v krizi jsme všichni socialisté, a tak i Trump rozdává všem poukázky na tisíc dolarů. Ted' se spotřebují biliony dolarů, a poruší se tak zákony trhu – ale jak kde a pro koho?“, ptá se Žižek v polemice s Agambenem, aby připomněl, jak dopadla pomoc v krizi roku 2008, která místo k lidem postiženým finančním krachem vyhazovem z práce a ztrátou majetku doputovala toliko na účty krachujících bank.

Jsme ve válce, ironizuje Agamben celou situaci a ihned tuto válečnou rétoriku otáčí. „Není překvapující, že se o boji s virem mluví jako o válce. Ale válka s neviditelným nepřítelem, který se může skrývat v každém z nás, je ta nejabsurdnější válka. Ve skutečnosti je to válka občanská. Nepřítel není vně, nýbrž uvnitř nás.“

S tím by Žižek už nesporně souhlasil. Jsme-li ve válce, pak sami se sebou, což platí i pro západní demokracie, žijící ze síťového globálního kapitalismu. V boji o pouhý život ztrácejí smysl i všechny staré instituce, v zájmu přežití pouhého života je lze nahradit čímkoliv. To se snažila naznačit i šéfka Evropské komise Ursula von der Leyenová, když prohlásila, že současná omezení života evropských společností by měla být dočasná a měla by respektovat společné hodnoty Evropské unie.

Nepřímá novinová filozofická debata Agambena s Žižekem nepřináší žádný klíč či řešení, ale je to otevření důležité nové perspektivy, kterou zastihuje naše starost o pouhý život. Perspektivy smysluplného života, života, který se nebojí jinak dívat, který se nebojí žít.